

Zgodovina rodbine Markeš

Po dosegljivih dokumentiranih podatkih (do leta 1628) seže priimek Markeš v Nemški Rovt nad Bohinjem. Stari oče Jožef Markeš se je rodil 1843 v Bohinju. Kdaj se je preselil na Jesenice, kjer je leta 1927 umrl, ni znano. Njegov sin oziroma moj oče se je rodil na Murovi leta 1897 in umrl leta 1992.

Rojen je bil v hiši, ki takrat ulično še ni bila poimenovana kot Murova ampak Jesenice s hišno številko 54. Od časa, ko so bile Jesenice leta 1929 proglašene za mesto, pa imamo naša hiša oznako Murova 13. Hiša, ki jo je po prihodu na Jesenice kupil ded, je vse do danes ostala dom družine Markeš: v njej se je rodil oče; v njej sta umrla njegova starša; v njej se je moji mami in očetu rodilo sedem otrok; v njej so umrli mama, oče in brat, ki je zrelo obdobje življenja preživel v Kanadi; v njej pa se je rodil tudi znani jeseniški revolucionar in literat Tone Čufar, katerega revni družini je naša družina nudila socialno gostoljubje.

Predvojni čas sta v družbenem in gospodarskem smislu opazno zaznamovala dva brata Markeš. To sta bila moj oče Jože ter njegov brat in moj stric Valentin, ki je leta 1938 postal župan mesta Jesenice. Jože Markeš je v zasebnem podjetju zasnoval elektroobrt v začetku dvajsetih let in nato opravljal svojo obrt do upokojitve okoli leta 1970. Z obrtjo je pričel v rojstni hiši in v delavnici poleg nje. Za električarja se je izšolal v železarni. Po štirih letih ljudske šole na Jesenicah je peti razred končal v deškem konviktu v Gradcu. Tja ga je s priporočilom profesorja Breznika poslal oče, ki je bil prepričan, da se mora sin zaradi razmer v tedanji Avstro-Ogrski brezpogojno naučiti nemškega jezika. Po končani osnovni šoli mu je oče, ki ni več zmožgal plačevati drage šolnine, priporočil strokovno izobraževanje v železarni. Splet okoliščin ga je usmeril v novo in perspektivno električarstvo. Kranjska industrijska družba je možnost

Markeševa hiša na Murovi okoli 1950
(Marija Markeš)

njegovega strokovnega šolanja pogojevala z očetovim odstopom precejšnjega kosa zemljišča, ki ga je potrebovala za izgradnjo martinarne. Moj oče je bil nad svojim poklicem zelo navdušen. V nekaj letih si je nabral toliko dragocenih izkušenj, da je postal cenjen strokovnjak za visokonapetostne naprave pri proizvodnji in prenosu električne energije. To pa mu je tudi pomagalo, saj je bil med prvo svetovno vojno zaradi potreb v železarni oproščen vojaške mobilizacije.

Očetova odločitev za elektro stroko je bila "usodna" tudi za prihodnost njegove družine, saj si je elektrikanstvo za svoj poklic izbralo vseh pet sinov in še pet vnukov. Kar pomeni, da si je v družini Markeš strokovno izobrazbo na različnih stopnjah od poklicnega električarja do inženirja pridobilo deset članov. Očetovo podjetje je predstavljalo eno prvih

elektroindustrij v Jugoslaviji. Proizvajalo je različne materiale in elemente za elektrifikacijo regije. Rastoče podjetje pa je bilo še uspešnejše, ker je poleg klasičnih elektroinstalacij izdelalo tudi tehnologijo in stroje za proizvodnjo tako imenovanih "pešl" cevi. Zanje pa je v času elektrifikacije pred drugo svetovno vojno in po njej vladalo zelo veliko povpraševanje po celi Jugoslaviji.

Z očetovo pomočjo je tako po mnogih jeseniških in drugih domovih prvič

zasvetila električna žarnica ali pa se je zavrtel akumulator. Za ta revolucionarni preskok v kakovosti vsakdanjega življenja so torej pripomogli pionirji elektrikanstva, med katere je sodil tudi moj oče.

V svojem podjetju je oče izobrazil vrsto mojstrov. Vodil jih je na strokovna potovanja in na sejme v Leipzig, Milano, ... Bil je član Strokovne zadruga koncesioniranih elektrotehnikov za Slovenijo v Ljubljani, ki je bila ustanovljena leta 1923. V zadrugi je leta 1926 dal idejo za izdajo strovnega časopisa, ki je bila sprejeta. Tako je slovenski narod dobil prvo strokovno elektro-tehnično revijo "Elektrotehniški vestnik". Za omenjeno pobudo ga je Elektrotehnična zveza Slovenije imenovala leta 1990 za svojega častnega člana.

Podjetniška "idila" se je končala po koncu druge svetovne vojne, zastoje pa je iz razumljivih razlogov doživljala tudi med njo. Oče je s svojo podjetniško iniciativo zaradi vojne trčil ob dve totalitarni oblasti, a je pod nemško okupacijo utrpel manjšo

Markeževa družina leta 1955 (Marija Markeš)

škodo kot v letih po osvoboditvi, ko je moral preživeti dva vala nacionalizacije, visoke davke, preganjanje obrtnikov in ideološko preganjanje. V imenu nemške okupacijske oblasti pa mu je oficir Druschke ponudil celo dobičkonosen posel. Nemški "rajh" bi mu namreč za serijsko proizvodnjo elektroinstalacijskih cevi postavil obrat, storitve pa plačeval v zlatih nemških markah. Oče je ponudbo zavrnil in posel odklonil s povsem nedvoumno razlago, da bi bilo takšno sodelovanje v nasprotju z njegovimi prepričanji. Nemški oficir pa mu je še pojasnil, da ga takšno stališče lahko pripelje do izgona v koncentracijsko taborišče. Grožnje sicer ni uresničil, očetu pa vseeno ni bilo treba sprejeti njegove ponudbe. Še več. Oče je občutno zmanjšal proizvodnjo v svoji tovarni ravno zaradi tega, ker so bili med vojno elektroizdelki deklarirani kot strateško blago. Zaradi te odločitve pa so vsi družinski člani izgubili privilegij do nemškega državljanstva in pravico do rednega šolanja v javnih šolah.

Pri uradnih povojnih "osvoboditeljih" je bilo še mnogo težje. Ker je komunistična doktrina zaničevala zasebno lastnino in "kapitalistično" proizvodnjo, je prišlo do nacionalizacije. Oče je bil zato v svojem podjetju le uslužbenec. Njegovo podjetje se je preimenovalo v "Elma – obrat št.4". Po štirih letih tovrstnega obratovanja so mu vrnili opustošene delavnice. Po letu 1952 je sledil drugi val nacionalizacije z nalogo podjetništvo dokončno zatreti. Prišlo je do političnega linča, ki je družini Markeš v hiši na Murovi 13 pustil nepopravljive in trajne posledice. Oblast je organizirala demonstracijo mestne drhali, potrkala na vrata in devetčlanski družini sporočila, da je v mestu nezaželena in da se mora izseliti v eni uri. Organizirana drhal je nato družino pospremila s sočnimi žaljivkami o izdajstvu naroda in podobnem do železniške postaje, od koder so z vlakom morali zapustiti mesto. Odpeljali smo se v Bohinj in tam preživeli kaka dva meseca. Šele ko so zvezne oblasti v Beogradu ugodile naši pritožbi, smo se lahko vrnili v svojo družinsko hišo na Murovi 13.

Oče se je rad družbeno udejstvoval vse življenje. Ker se je zavzemal za demokracijo in nasprotoval nacizmu, tudi ni dovolil, da bi kdo iz družine prestopil v nacistične organizacije. Prav tako je nasprotoval komunizmu, ki je zatiral podjetniško pobudo. Pred drugo svetovno vojno je bil dejaven član sindikata "Jugoslovanske strokovne zveze". V času svojega življenja pa je v svoji hiši živel v okvirih sedmih držav: v Avstro-Ogrski, SHS, prvi Jugoslaviji, Italiji, Nemčiji, drugi Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji, katere se je zelo razveselil. Udejstvoval pa se je tudi na kulturnem področju kot igralec in režiser mestnega gledališča v Krekovem domu.

Žal so imeli omenjeni dogodki in težki časi travmatične posledice za vso družino Markeš. A to ni predmet tega zapisa. Omeniti velja le dejstvo, da sta leta 1959 dva brata ilegalno zapustila hišo in Jesenice ter se preselila v Kanado. Druga dva brata

sta v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v bližini, na Murovi 10, zgradila novo skupno hišo. Sestra se je preselila v Ljubljano, starejši brat pa je ostal doma in skušal nadaljevati očetovo podjetniško tradicijo. Po pregledu "naše murovske družinske epizode" pa ugotavljam sledeče: Zgodba družine Markeš se je ugodno razvijala le v obdobju do druge svetovne vojne, ko so bile Jesenice lepo mesto s svojim značajem in kulturo. Večino mojega življenja pa zaznamuje družbena travma, ki je družini prizadejala nepopravljivo škodo. Za družino je že sto let značilna podjetniška pobuda, tako kot je bila značilna tudi za Jesenice, ko se je moj ded priselil. A danes je vse drugače. Današnja Murova kot tudi Jesenice so pravo nasprotje nekdanji Murovi in nekdanjim Jesenicam. In tudi zato so se člani družine Markeš spontano razselili po svetu in po Sloveniji, kjer so zavzeli različne intelektualne pobude, ki bolj ali manj nimajo kaj dosti skupnega z Jesenicami.